

Teosofi och socialism.

Af **Pekka Ervast.**

I oktoberhäftet af Teosofisk Tidskrift ingår en artikel af den danska författarinnan Johanne Meyer, behandlande frågan om teosofernas ställning till de sociala och politiska spörsmålen. Artikeln utgör inledningsföredraget till en diskussion, som fördes vid årsmötet i Köpenhamn detta år. Den innebär en vädjan till andra att yttra sig i ämnet. Som jag icke hade nöjet närvara vid diskussionen i våras, känner jag mig manad att taga till pennan för att i tidskriftens spalter uttala min åsikt i en fråga som med rätta af fru Meyer kallas ett „spørsmaal af almen interesse“.

Jag kallar mitt inlägg „teosofi och socialism“, men vill genast till undvikande af missförstånd påpeka, at jag icke i denna uppsats använder ordet socialism i någon bestämd teknisk betydelse. Jag afser därmed hvarken de gängse moderna socialreformatoriska, kristligt sociala, anarkistiska, kommunistiska eller socialdemokratiska sträfvandena, utan använder ordet i en generell betydelse. Som jag personligen icke hyllar mig till någon viss riktning af det socialistiska arbetet, så betyder för mig bedreppet socialism ett arbete i allmänhet på det radikala förbättrandet eller omgestaltandet af de nuvarande samhällsförhållandena, speciellt de ekonomiska. Och det är i denna senare betydelse, som ordet bör fattas inom ramen af denna uppsats.

I. **Andens lif.**

Hvad är teosofi? Teosofi kallas i våra dagar den erfarenhet inom det andliga lifvets område, som för alla tider och alla folk är gemensam. Teosofi är ett namn, valdt till ett passande igenkänningstecken på en viss sak, och ingen kan komma till klarhet om, hvad därmed nu afses, om han t. ex. slår efter i ett konversationslexikon, hvad det grekiska ordet theosophia betyder eller hvad teosoferna för några hundra år sedan betecknade med detta namn. Naturligtvis kan man hysa olika åsikter angående lämpligheten af detta namns modärna användning: den ene kan anse, att det icke motsvarar sitt ändamål, en annan, att det i själfva verket är förträffligt. Säkerligen hade det sina orsaker, hvarför teosofiens första förkunnare i våra dagar antog just detta namn.

Den modärna teosofien är alltså intet annat än en förnyad framställning af det, som alla tiders visaste, bästa och mest utvecklade människor erfarit på det andliga lifvets område. Den är icke ens en fullständig framställning. Det andliga lifvet är af den art, att den oinvigde icke fattar alla sidor däraf; fortsättningsvis måste mycket förblifva doldt för den stora allmänheten, mycket, hvarom endast den enskilde kan nå kunskap, under det han fortskrider på den andliga utvecklingens smala stig. Ja, för mången är hela det andliga lifvet såsom en förseglad bok, hvarom han icke tyckes veta någonting, alldeles såsom aposteln Paulus skrifver: „den naturliga människan förstår intet af de ting, som tillhöra Guds ande“. Den modärna teosofien förblifver dymedels blott en halffattad, fragmentarisk framställning af tidsåldrarnas visdom, men den framställer i alla fall vissa kärnpunkter däraf.

Den främsta af dessa punkter är den, som direkte rör människans andliga lif.

Människan är icke ett med förstånd begåfvadt djur, utan en andlig, tänkande, kännande och viljande varelse. Hon är icke en kroppslig varelse, som äger en själ, utan hon är en själ, iklädd en kropp. Hon hör med bördens rätt till den osynliga världen, och hennes eviga ande är till sitt ursprung gudomlig. Hon är såsom österlänningarna säga Brahmas eller Guds gudomliga stad, ja, i sitt innersta inre ett med gudomen; hon är den helige andes tämpel, såsom Paulus säger, och Guds son enligt Jesu uttryckssätt. Och det är människans eviga lif, att hon kommer til kunskap om Brahma eller den Guds son, som är ett med hennes egen ande. Människans lif i tiden är den jordmån, där det gudomliga lifvets frö kan gro och bringas till mognad.

Man antager vanligen, att det eviga lifvet vidtager efter döden eller efter den yttersta domen, utan att man varseblifver, huru ologiskt ett dylikt antagande är. Huru skulle det eviga kunna hafva en

början? Allt som äger en begynnelse, får också ett slut; skulle det „eviga“ någonsin hafva börjat, så skulle det säkerligen också någon gång ändas. Man kan icke ens tala om, att det eviga lifvet skulle vidtaga t. ex. efter döden. Det eviga lifvet har aldrig haft någon begynnelse, utan det har alltid varat och skall alltid fortfara att vara. Det eviga lifvet har sitt hem äfven i människans barm, och frågan är blott, om människan blir medveten därom eller ej. Och detta uppvaknande till själfmedvetande, till andligt lif, det måste ske här i kroppen; för den skull är en kropp oss gifven.

Hvari består då människans eviga eller andliga lif? Det bör ingalunda uppfattas såsom blott en in i oändligheten fortsatt existens, utan fastmer såsom en koncentration af lif och ett utvecklande af alla tillvarons möjligheter, ett uppvaknande af oanade förmögenheter och krafter, en känsla af den högsta sällhet och frid, ett begär att gifva uttryck åt en ousäglig barmhärtighet och kärlek. Hela tillvaron blir förändligad, och medvetandet flyttas från den grofva yttre världen till den inre, osynliga. Och emedan detta lif i sig själf är af osynlig, inre art och icke ställer andra anspråk på det yttre, än att detta måtte gifva en om än aldrig så ofullkomlig bild af det inre – att sålunda människan måtte vara till nytte och glädje för andra –, så lägger det icke heller som sådant någon särskild vikt vid det yttre liftets former och förhållanden. Såsom Buddha säger: en i siden och guld klädd konung kan lika väl vakna till sanningens kunskap som en i trasor klädd tiggare.

Däremot synes det, att då människan en gång *har* vaknat upp till andligt lif, så afstar hon ifrån – eller söker afstå ifrån – allt sådant som i hennes tidigare lif var af ondo. Då trifves hon icke längre i guld och öfverflöd, då längtar hon icke mera efter bordets eller glasets njutningar. Buddha lämnade sitt furstliga hem, sin hustru och sin son, och begaf sig som en tiggare ut i världen för att meditera öfver människosläktets frigörelse och sedan, när sanningen vore funnen, predika den för folket. Jesus lämnade sina föräldrar, sitt hem och sitt yrke, begaf sig ut i öknen för att strida sina inre strider och återvände därifrån såsom en den där segrat öfver sig själf, d. v. s. öfver världen, och nu kunde förkunna sanningen och älska människorna. Italiens Kristus, Frans af Assisi, afstod från sin faders rikedomar, och följde i sin afgudade mästars fotspår med en hängifvenhet, som aldrig erfarits af dogmtroende teologer. Rysslands store kristne, Leo Tolstoy, till börden grefve och miljonär, lefver som en enkel bonde, offrande all sin tid åt spridandet af Kristi kärlekslära.

Af detta se vi, på hvilket sätt det andliga lifvet griper in i det sociala. Utan att träda i direkt beröring med samhällsförhållandena, tyckas dock de människor, hos hvilka det andliga lifvet lefver i sin fullhet, själf utbilda sig till något slags socialister. De förkunna icke socialismens läror teoretiskt på samma vis som vår tids socialister – detta hör ej heller till deras omedelbara uppgift –, men i sitt eget lif lösa de praktiskt den sociala frågan, och de lösa den på ett sätt, som af alla måste högaktas och beundras. Ja, jag tror nästan de lösa den kvistiga gåtan ärligare än mången s. k. socialist gör det. Och icke tror jag heller, att vare sig Jesus, Buddha eller någon annan vis, om han i detta ögonblick uppträdde i världen, skulle intaga en oppositionell hållning gentemot de socialistiska strömningarna.

Men så stora andar finnas icke många.

II. Läran om karma.

En annan punkt i den uråldriga visdomen, som framhäfves för oss af den modärna teosofien, är läran om människans cykliska evolution eller de upprepade tillfällena, som gifvas anden att vakna till själfmedvetande. Denna lifsserie regleras af den goda lagen för orsak och verkan, så att människan städse skördar det hon sått och råkar i de yttre om ständigheter dem hon är förtjänt af.

Denna lära om karma är den ömma punkt, som af mången missuppfattats, och med stöd af hvilken teosofiens motståndare stämplat henne såsom fiende till det sociala förbättringsarbetet. „Emedan allt sker i enlighet med karma, d. ä. rättvisans lag, böra människorna icke företaga sig att ändra om förhållandena. Hvar och en får det han är värd, och det passar sig icke för oss att förbättra de gudomliga lagarna“. Så säger man utan att märka, huru kortsynt den slutsatsen är.

Om det förhölle sig så, som medeltidens präster lärde, att Gud skapat den ena människan rik och den andra fattig, så kunde man förstå en slutsats sådan som den ofvan citerade. Men då karma just

betyder, att icke Gud skapat de bestående förhållandena, utan att de skapats af människorna genom deras egna tankar och handlingar, så borde man genast inse, huru omöjlig en sådan slutsats gestaltar sig. Och om människorna vore så oberoende af hvarandra, att man t. ex. om en tiggare kunde säga: du har själf gjort dig sådan du är, jag behöfver ej att tänka på att förbättra din ställning, så kunde man ännu i någon mån begripa den slutsatsen. Men då man betänker, att hvar människas tankar och handlingar utöfva sin verkan icke endast på henne själf, utan äfven på andra, så inser man lätt, att förhållandena i stort sedt icke regleras af individernas karma, utan af den karma, som kallas kollektiv. Det är samhällsklassernas, folkens och människogruppernas karma, att förhållandena äro sådana de äro. Betänk! När hafva t. ex. de fattiga klasserna fått deltaga i uppbyggandet af de sociala förhållandena med samma aktivitet som de rika och maktägande? Det är därför omöjligt att påstå, att det finnes fattiga därför, att fattigt folk i allmänhet äro lata och lättsinniga, utan med långt större rätt kan man säga, att det finnes fattiga därför, att de mäktige passa på att samla rikedomar åt sig själfva, på samma gång de uraktlåta fullgörandet af sina broderliga skyldigheter.

Människorna hafva själfva upphyggt sina samhällen. Om dessa samhällen skola förbättras eller förstöras och byggas om, är detta en plikt, som tillkommer människorna själfva och icke någon gud. Så säger tidsåldrarnas visdom.

Men nu är en annan fråga den, huravida teosofien försvarar ett förbättrande eller förnyande af samhällsformerna: äro de nuvarande förhållandena mera ägnade att utveckla människan än något slags idealiska förhållanden vore det, sådana, där det hvarken funnes fattiga eller rika, utan jämbördiga bröder?

I och med denna fråga hafva vi direkte råkat in på det socialistiska gebitet.

Den är emellertid lätt besvarad. Låtom oss blott komma ihåg det mänskliga lifvets ändamal: den odödliga andens uppvaknande inom människan. Denna ande är kärlek, sanning, mildhet, tålmod, renhet, ädelhet, med ett ord allt godt. Den är en fiende till allt ondt, till hat, lögn, bitterhet, vrede, osedlighet, själfviskhet, dumbet. Sa mycket ondt som trifves i människans barm, sa mycket godt är därifrån utestängdt. Den människa som gör synd, är i samma mån döf för andens bud. Men anden träfvar till lif inom människan, och människans uppgift är att rödja allt hindrande ondt ur dess väg. Vi träda ej in i ljuset, förrän vi aflägsna oss ur mörkret. Och själfva måste vi sträfva ur mörkret ut i andens ljus.

Men huru försvåras icke denna frigörelse ur det ondas våld af de nutida samhällsförhållandena. I proletariats hjärtan bor hat, afund, bitterhet, i de rikes barm frodas köld, likgiltighet, högmot, själfviskhet och onda lidelser. Och allas sinnen tryckas ned af en osann lifsuppfattning, af feighet, lågsinhet och fåfänga fördomar.

Huru skall detta afhjälpas? Det finnes intet annat medel än skapandet af nya samhällsformer. Så fordrar den andliga erfarenheten.

Den moderna teosofiens första sändebud, madame Blavatsky, skrifver just i denna sak följande beaktansvärda ord:

„Betrakta för ett ögonblick hvad man skulle kunna kalla de konkreta fakta i det mänskliga samhället. Jämför det lif icke blott massorna utan ock många bland dem, som tillhöra den så kallade medelklassen och de högre klasserna föra, med hvad det skulle vara under moraliskt sundare och ädlare förhållanden, då rättvisa, välvilja och kärlek vore rådande i stället för den själfviskhet, likgiltighet och brutalitet, hvilka nu alltför ofta synas uteslutande göra sig gällande. Allt godt och ondt inom mänskligheten har sina rötter i den mänskliga karaktären, och denna karaktär är och har varit betingat utaf den oändliga kedjan orsaker och verkningar. Men denna betingelse rör såväl framtiden, som det närvarande och förflutna. Själfviskhet, likgiltighet och råhet kunna omöjligt utgöra släktets normaltillstånd — att tro detta vore att misströsta om mänskligheten, något som ingen teosof kan göra.

„Nu lär oss evolutionen att vi genom att förändra en organisms omgifningar kunna förändra och förbättra organismen; och detta gäller i strängaste mening om människan. Hvarje teosof är därför pliktig att efter yttersta förmåga och med alla medel, som stå honom till buds, understödja hvarje klok och välbetänkt sträfvan, som går ut på att förbättra de fattigas vilkor. Sådana bemödanden böra göras

med hänsyn till de fattigas slutliga sociala emanciperings och utvecklandet af plikt-känslan hos dem, hvilka nu så ofta försumma sin plikt i nästan alla lifvets förhållanden“.

Så yttrar sig H. P. Blavatsky i „Nyckel till teosofien“, sid. 216-217.

III. Teosofernas ställning.

Om vi taga för gifvet, att den framställning af tidsåldrarnas andliga erfarenhet, som kallas teosofi, icke ställer sig fientlig mot någon af de humanitära rörelserna, till hvilka vi ju främst böra räkna de sociala sträfvandena, utan tvärtom uppmuntrar och understöder dem, så följer däraf – såsom madame Blavatsky säger – att teosofiens lärjungar äro pliktiga att efter yttersta förmåga taga del i hvarje dylik rörelse. Och med särskild hänsyn till socialismen kunna vi säga, att den teosof, som hör till de förmögnare klasserna och icke känner sig solidarisk med de sociala sträfvandena, intager en ställning, hvilken måste betraktas såsom „oteosofisk“.

Detta är emellertid en punkt, som fordrar en smula utredning. Mången teosof kan i sitt hjärta och i sitt lif ömma för de fattiges betryckta förhållanden, utan att likväl vara i stånd att godkänna de former af socialism som f. n. arbetas med i samhället. Han kan t. ex. känna sig tillbakastött af den ande af hätskhet, råhet eller fanatism eller ock af den ytterliga materialism, som alltför ofta är socialismens trogne följeslagare. Han kan icke känna sig såsom socialist på grund af hat till öfverklassen, utan emedan han älskar de lidande. Och hans ideal är icke endast rättvisa, utan det som är mer än rättvisa: kärlek och broderlighet. Vi kunna icke begära af honom, att han utan reservation skall taga del i en sträfvan, som psykiskt bjuder honom emot, men vi kunna ej häller tillerkänna honom rätt „til at afskjære sig fra yderverden“, ty denna rätt tillkommer blott de få, såsom fru Meyer riktigt påpekar. Det är alltså icke fråga om för teosofen att endast teoretiskt godkänna, utan ock att på något praktiskt vis taga del i arbetet.

Hvilket arbete är det, han då skall taga del i, eller på hvilket praktiskt vis skall han lösa det sociala problemet?

När jag nu går att uttala min åsikt, är det under förhoppning, att läsaren – äfven om han icke i sitt hjärta finner genklang till svar på mina ord – dock tager dem i allvarligt öfvervägande och, om möjligt, yttrar sig i frågan uti denna tidskrift. Kanske tycker en och annan, att jag kastar ut en stridshandske – nåväl! ju flere som taga upp den, dess gladare blir jag. „Ur meningarnes strid framgår sanningen“.

Allt medvetet lif fordrar ett mål och ett gående i riktning mot detta mål. Hvilket mål skola vi ställa upp för oss i den sociala frågan, och huru skola vi vandra mot vårt mål?

Målet är icke svårt att få reda på. Målet är ett med idealet, och idealet är kärlek, rättvisa och broderlighet rådande i samhället. Låtom oss tänka efter. Om dessa dygder vore rådande i samhället, huru skulle det då se ut?

För det första skulle det icke finnas någon materiell nöd, ingen skulle vara fattig, öfvergifven, förtrampad. För det andra skulle det icke häller finnas några rika, åtminstone inga rika i den moderna betydelsen. Ty hvad är rikedom i vår tid? Det är makt. Om jag är rik, så kan jag tvinga ickerika människor att sälja sitt arbete åt mig. Ju rikare jag är, desto vidsträcktare är min makt öfver människor. Men makt öfver människor är af ondo. Vi få icke draga någon skiljemur och säga: när makten användes till godt, är den god, ty all makt, som tvingar, är ond. Rikedom i denna mening är förkastlig och kommer ej att finnas i ideala förhållanden. En annan sak är ju förstas att t. ex. vara i besittning af en större mängd arbetsprodukter än ens grannar, förutsatt att man själf åstadkommit dem eller fått dem till skänks e. d.; fastän naturligtvis också denna fråga af somliga bragts under debatt.

Alltså: inga fattiga och inga rika, utan bröder, jämbördiga ockeå i det yttre; det är idealet, det är målet för vår sträfvan i ekonomiskt afseende.

Står detta ideal på något vid i strid med vårt teosofiska ideal i allmänhet, d. v. s. med mänsklighetens sedliga fullkomning? Ingalunda. Tvärtom, det utgör en integrerande del i fullkomlighetsidealet. Ingen andligen lefvande människa vili utöfva yttre makt. Vi hafva sett exempel härpå: Buddha, Jesus, Frans af Assisi, deo Tolstoy. Den trogne buddhisten lofvar: jag akall alltid lefva

i frivillig fattigdom. Jesus sade: alige äro de i andanom fattige (d. v. s. de som icke hafva begär till rikedomar och makt), ty dem hör himmelriket till. Annie Besant skrifver i „Esoteric Christianity“: hvar och en invigd har alltid lefvat i frivillig fattigdom.

Men nu kommer frågan: på hvilket vis skola vi arbeta för detta mål, de fattiga klassernas emancipation och frigörelse?

På två sätt:

- 1) Det första är arbetet midt bland socialisterna eller någon grupp af socialister.
- 2) Det andra är att själf i vårt personliga lif lösa den socialistiska frågan: icke vara rik och icke utöfva makt.

Naturligtvis sammanhånga i någon mån dessa olika arbetsätt och utesluta hvarandra naturligen icke. En djurplågar har ingenting att göra i en djurskyddsförening, och en slafägare eller en matador, kring hvilken fria och förnuftiga människor fjäska som om de vore ansvarlösa djur, skulle helt säkert göra en löjlig figur inom ett samfund af öfvertygade socialister. Däremot kan man mycket väl tänka sig möjligheten, att en konsekvent djurvän eller en konsekvent människoälskare hvarken skrifver in sig i den ena eller andra föreningen, emedan hans andliga syn sträcker sig bortom gränserna af de reaföreningarnas.

För att nu hålla oss till teosoferna och socialismen, blir slutsatsen denna:

En teosof bör endera tage del i ett visst partis sträfvan för den sociala omorganisationen eller ockå i sitt eget personliga lif lösa det sociala problemet. Antaga vi nu, att de flesta teosofers icke känna sig solidariska med den förhärskande socialismen, återstår för dem blott att tage steget ut i den andra riktningen.

En personlig kärlek till djuren förbjuder oss att plåga, förtrycka dem (ja, den förbjuder också mången att äta upp dem), och en personlig kärlek till människorna förbjuder oss att förtrycka dem, begagna oss af deras arbete, lefva på deras bekostnad, njuta bekvämlighet och lyx vid sidan af deras nöd.

En personlig kärlek till dem – eller om ni så behagar: en kärlek i allmänhet till det sanna och goda och rätta. Verkan är i båda fallen densamma.

Den lösning, som bär föreslås för teosoferna i den sociala frågan, är alltså denna:

Låtom oss sträfva efter fattigdom. Låtom oss sky rikedom, makt och allt som kan förleda oss därtill. Låtom oss vara rena, goda, starka. Låtom oss blifva ett med folket.

Jag vill icke bo, ensam som jaa fr, i tio rum. Jag vill icke, att min familj, som består af fyra personer (mig själf inberäknad) skall upptaga sex rum, medan mina två eller tre jungfrur få klämma ihop sig i en liten bur. Jag vill icke äga ett palats på landet, med en mina underhafvande bo i kåkar eller kaserner. Jag vill icke hålla en vagn med två bästar till min disposition, när nio tiondedelar af mänskligheten tvingas att släpa sig fram till fots. Jag vill icke tillbringa min tid i overksamhet eller onyttiga törströelser, utan använda all den tid jag har öfrig till att främja en god sak, och om jag kan, så vill jaf allra helst ägna mig helt åt ett sådant arbete, som för mänskligheten är af direkt nytta. Icke håller vill jag med förkärlek uppehålla mig i städerna, utan så vidt möjligt söka upp naturens omedelbara närhet, ty i de stora skogarnas frid klappar mänsklighetens hjärta hörbarast.

Det är icke fråga om att vi skola störta oss i nöd. Detta privilegium tillkommer endast de största bland mänsklighetens pionierer. Men det vi böra göra är att ställa våra lif så som de i framtidens samhällen skola gestalta sig för alla.

Vi måste till en början bli djupt öfvertygade om, att den ekonomisk-sociala frågan är af en livsviktig betydelse också för oss. Vi få icke med likgiltighet skjuta den ifrån oss. Vi få icke frukta konsekvenserna af dess lösning. Vi skola städse bära i minnet: det gifves ingen religion högre än sanningen. Och nyttan af allt detta? Exemplet makt. Och högre än det som är nyttigt står det som är rätt. För närvarande är mänskligheten delad i två hälfter: en som arbetar materiellt och en som arbetar andligt. Men det egendomliga är, att arbetsprodukterna icke delas jämnt. De som arbeta andligt, taga åt sig lejonparten ockå af det materiella arbetets produkter, då ju det enda rätta vore, att allt fördelades lika. De andligt arbetande skulle dela med sig af sin andes skatter åt alla utan undantag, och de

kroppsarbetande klasserna skulle förse hufvudets arbetare med hvad till desses materialla nödtorft hörer.

Huru härligt vore det ej, om teosoferna kunde vara mänsklighetens banbrytare i detta afseende! Vi lefva i fruktansvärda tider, och vi skola helt säkert slukas upp af den vulkan, som glöder under oss, när den en gång kommer till utbrott, om vi icke dessförinnan hunnit visa, att man kan segra äfven öfver vulkaner. Men huru härligt vore det ej, om vi kunde det.

Tänken eder:

Här och där på jorden en grupp sanna människor. Människor som älska hvarandra och som älska andra. Människor, som icke blygas för att i sitt lif visa, att de ställa kärlek och rättvisa höyre än all konvensans och sekelelutskultur. Människor, som tro och bevisa, att lyckan ej är i materiella, utan i andliga fröjder. Människor, som kunne gifvva sig själfva . . .

(Teosofisk Tidskrift 1902, Tolfte häftet, December 1902, s. 267-277.)